

УДК 821.161.3.09

АСАБЛІВАСЦІ РЭГІЯНАЛІЗМУ МАСТАЦКІХ ТВОРАЎ ІВАНА НАВУМЕНКІ

Ключавыя словы: *онім, аўтабіяграфізм, рэгіяналізм, народная этымалогія, тапонім.*

У артыкуле разглядаюцца асаблівасці ўжывання анамастычных адзінак у творах Івана Навуменкі. Такія адзінкі адыгрываюць вызначальную ролю ў адлюстраванні аўтабіяграфізму яго твораў і паказе рэгіянальнага каларыту Палесся.

М. Kantsavaya
Mozyr State University named after I.P. Shamyakin

REGIONAL PECULIARITIES OF THE WORKS BY I. NAUMENKO

Key words: *onym (named unit), autobiographical units, names of regions, folk etymology, toponym.*

This article deals with the usage of named units in the works by I. Naumenko. They play a significant part in the reflection of autobiographical units his works and of regional colour of Polessie, its originality and uniqueness.

У творчасці пісьменніка Івана Навуменкі, які нарадзіўся ў мястэчку *Васілевічы* Рэчыцкага раёна Гомельскай вобласці, прасочваецца трывалая сувязь паміж роднымі мясцінамі і падзеямі, вобразамі, персанажамі. Аўтабіяграфізм – выразная адзнака творчасці пісьменніка, асабліва гэта выявілася ў яго ранніх апавяданнях, засведчаных у зборніках “*Семнаццатай вясной*” (1957), “*Верасы на выжарынах*” (1960), “*Бульба*” (1966), “*Пэраломны ўзрост*” (1968), “*Тая самая зямля*” (1971), “*Падарожжа ў юнацтва*” (1972) і інш. Аўтабіяграфізм – “уласціваць адметнай манеры творчасці, які сродкамі мовы перадаецца канцэнтраваным насычэннем мастацкіх тэкстаў мясцовымі этнаграфічнымі і іншымі дыялектызмамі, тапанімічнымі назвамі, фразеалагізмамі, прыказкамі, спецыфічнымі для пэўнай этнічнай тэрыторыі рэальнымі асабовымі імёнамі, мянушкамі, прозвішчамі” [1, 136]. У творах пісьменніка засведчаны падзеі з уласнага жыцця, па-мастацку перадаецца апісанне вядомых ім падзей, мясцін, літаратурных персанажаў і іх прататыпаў.

Вядомая трылогія пісьменніка (раманы “*Вецер у соснах*” (1967), “*Сасна пры да-розе*” (1962) і “*Сорак трэці*” (1973)) таксама заснавана на аўтабіяграфічным матэрыяле, у аснову якога пакладзена апісанне ўдзелу І. Навуменкі ў падзеях Васілевіцкага падполля. У гады Вялікай Айчыннай вайны ён, як і персанаж трылогіі *Міця Птах*, быў удзельнікам маладзёжнай камсамольскай падпольнай групы ў *Васілевічах* (у Бацькавічах), пазней перайшоў да партызан. І. Шаладонаў адзначыў: “Тая акалічнасць, што І. Навуменка даволі позна, амаль у 30 год, увайшоў у літаратуру, можа гаварыць толькі пра тое, што падзеі і звесткі яго ваеннага жыцця, якія доўга, дзень за днём і год за годам назапашваліся і адкладваліся ў глыбінях памяці і сэрца аўтара, падштурхоўвалі яго да найбольш прыдатнай і вельмі сугучнай рэальнай прыродзе саміх фактаў мастацка-жанравай апавядальнай форме выяўлення, заснаванай на моцным

фундаменце аўтабіяграфізму” [2, 140]. І. Навуменка ў гэтым аспекце працягваў традыцыі Я. Коласа і разам з іншымі беларускімі пісьменнікамі – ураджэнцамі Усходняга Палесся, напрыклад, І. Мележам, І. Шамякіным, Б. Сачанкам, У. Верамейчыкам, Я. Янішчыц, А. Федарэнкам, А. Бароўскім, У. Ліпскім і інш. у сваіх творах адлюстравваў асаблівасці матэрыяльнай і духоўнай культуры Палесся, выкарыстаўшы тыповыя для гэтага рэгіёна тапанімічныя і антрапанімічныя назвы, дыялектызмы, спецыфічныя для яго радзімы апісанні прыроды. Мастацкія асаблівасці твораў І. Навуменкі разглядаліся ў працах М. Абабуркі, У. Каваленкі, Л. Корань, Л. Піскун, В. Шура, І. Ханені і інш.

За многімі з’явамі і падзеямі ў яго творах ўгадваецца ўласна перажытае пісьменнікам, а героі твораў маюць сваіх прататыпаў, месца дзеяння – канкрэтныя мясціны Палесся. Іван Навуменка шырока ўжывае тапонімы і прозвішчы, але змяняе іх. Пры гэтым пісьменнік дакладна апісвае мясцовасць, каб чытачу было лягчэй пазнаць пра якія мясціны ідзе гаворка. Рэальныя або блізкія да рэальных тапонімы І. Навуменка выкарыстоўвае з мэтай выяўлення прасторавых арыенціраў, стварэння дакументальнасці і праўдападобнасці падзей, што адлюстроўваюцца ў трылогіі. Пра гэтую асаблівасць раманаў І. Навуменкі ўжо пісалі даследчыкі. Так, у кнізе “Памяць. Рэчыцкі раён” ёсць звесткі: “Справу, пачатую васілевіцкімі падпольшчыкамі, працягвала мясцовая моладзь. У лютым 1942 года, як сведчаць дакументы, на кватэры *Вольгі Белай* (у сапраўднасці – Шчэрскай) пад выглядам вечарыні сабраліся вучні Васілевіцкай сярэдняй школы. Сярод іх былі *Мікалай Белы*, *Іван Навуменка*, *Іван Доўжык*, брат *Вольгі* – *Анісім Белы* і інш.” [3, 255]. У. Каваленка ўстанавіў, што персанажы І. Навуменкі маюць сваіх прататыпаў. Так, *Іван Лобік* у сапраўднасці *Іван Іосіфавіч Доўжык*, які ў гады вайны служыў на чыгуначнай станцыі і выконваў заданні савецкай разведкі. Прататыпам вобраза капітана *Мазурэнкі* стаў *Ф. С. Манзіенка*. *Анісім Белы*, які ў Васілевічах узначаліў падпольную арганізацыю “За Радзіму”, – гэта вобраз *Сяргея Амельчанкі*. *М. Белы*, які пасля смерці *А. Белага* ўзначаліў падпольшчыкаў, у трылогіі гэта вобраз *Міколы Цябута*. Вобразы здраднікаў таксама маюць прататыпаў: бургамістр *Васілевіч Іонас* – *Крамер*, намеснік бургамістра *Губанаў* – *Лубан*, чыгуначны майстар *Дубчак* – *Адамчук*. Такім чынам, ствараючы літаратурны вобраз, пісьменнік стараўся падабраць прозвішчы, падобныя да прозвішчаў іх прататыпаў: *Мазурэнка* ← *Манзіенка*, *Доўжык* ← *Лобік* і г.д.

У мастацкіх замалёўках *Бацькавічаў* пазнаецца роднае паселішча І. Навуменкі – *Васілевічы*. Пісьменнік любіў сваю малую радзіму і паслядоўна называў *Васілевічы* толькі мястэчкам: “*Бацькавічы сталі цэнтрам раёна ўжо тры гады назад... У мястэчку акрамя школы яшчэ два двухпавярховыя каменныя будынкі, стары таполевы парк, поблізу – гарадзішча – парослы лесам узгорак, акружаны земляным валам. Была старажытная царква, набудаваная, як расказваюць старыя, без адзінага жалезнага цвіка, але яна згарэла ў часе адступлення немцаў у васемнаццатым годзе. Другую царкву – новую – зачынілі. Цяпер у ёй клуб*” [4, 16]. У змененай назве *Бацькавічы* аўтар захаваў фармант множнага ліку *-ічы*, а ў аснову айконіма паклаў апелятыў *бацька*, свядома падкрэсліўшы, што гэта зямля яго продкаў, яго малая радзіма. В. Шур адначае, што фармант *-ычы (-ічы)* “універсальны і вельмі прадуктыўны: ужываўся ў этнаніміі ўсіх славянскіх моў, калі такія множналікавыя айконімы выкарыстоўваліся як назвы родаплемянных калектываў, патомкаў па імені іх продкаў, месцаў калектыўных пасяленняў і інш.” [5, 85]. З вялікай пяшчотай і замілаваннем апісвае І. Навуменка родныя мясціны: “*Мястэчка відаць адсюль, як на далоні, – вялікае, раскідзістае, яно цягнецца праз усю раўніну ад лесу да лесу. Чыгунка як бы дзеліць яго папалам* [4, 16]. *Хлопцы любяць мястэчка – нічым яно асабліва не славуе, няма ў ім ні рэчкі, не забрукавана пакуль што ніводнай вуліцы, але ўсё адно здаецца, што лепшай мясціны на свеце няма. Носіць мястэчка прыгожую назву – Бацькавічы, і думаецца, нездарма*”. “У

кнізе “Живописная Россия” Адама Кіркора, якая выйшла амаль сто гадоў назад, Бацькавічы называюцца ў ліку самых старажытных паселішч гэтага краю... Паводле падання, недзе поблізу ад гэтых мясцін быў забіты князь Ігар, той самы, што двойчы за адзін год хацеў пажывіцца данінай у непакорных драўлян” [4, 16]. Так, у апісанні Гарбылёў (у сапраўднасці Калінкавічаў), Журавічаў (Юравічаў), Грамоў (ст. Нахаў), Вербічаў (Лозак), Піляцічаў (Бабічаў), Кавенькаў (Навінак) пісьменнік дае пэўныя падказкі-апісанні гэтых мясцін. І. Я. Навуменка адзначыў, што адчувае сябе жыхаром “не столькі Гомельшчыны, колькі Палесся”. І дадаў: “Сёння я магу сказаць, што недзе ўвабраў ужо ў душу Мінск, хаця пра яго я яшчэ нічога не напісаў. Мне падабаецца мінская мясцовасць. І лясы тут не горшыя, чым у нас, на Палессі. Для мяне Гомельшчына – радзіма, але нейкім чынам радзімай становіцца і Мінск”.

Такім чынам, аўтабіяграфізм у творчасці І. Навуменкі выяўляецца праз мастацкае апісанне рэальных анамастычных аб’ектаў, стварэнне ў тэкстах тыповых для Палесся анамастычных адзінак, што дазваляе мастаку слова адлюстраваць рэалістычныя і праўдападобныя падзеі і малюнкi, уласцівыя і характэрныя для гэтага рэгіёну.

Літаратура

1. Шур, В. В. Уласнае імя ў мастацкім тэксце: манаграфія / В. В. Шур. – Мазыр : МДПУ імя І. П. Шамякіна, 2010. – 207 с.
2. Шаладонаў, І. Факт і вымысел у мастацкім уяўленні Івана Навуменкі / І. Шаладонаў // Полымя. – 2015. – № 7. – С. 137–143.
3. Гарады і вёскі Беларусі: энцыклапедыя: у 8 т. / НАН Беларусі, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. – Мінск: Беларус. Энцыкл., 2004 – 2012. – Т. 1, кн. 1. : Гомельская вобласць / [С. В. Марцэлеў]. – 632 с.
4. Навуменка, І. Збор твораў: у 6 т. / І. Навуменка. – Мінск: Маст. літ., 1983. – Т. 4: Вецер у соснах. Смутак белых начэй, раманы. – 528 с.
5. Шур, В. В. Слова ў мастацкім кантэксце: онімы, метафары: манаграфія / В. В. Шур., С. Б. Кураш – Мазыр: МДПУ імя І. П. Шамякіна, 2013. – 268 с.

М.С. Кот

Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І.П. Шамякіна
e-mail: konix_84_mn@mail.ru

УДК 821.161.3-81'373.2

ЗАГАЛОВАК-АЛЮЗИЯ БІБЛЕЙСКАГА ПАХОДЖАННЯ САМСОН У ПАЭТЫЧНЫХ ТВОРАХ У. КАРАТКЕВІЧА, А. ГАРУНА, К. СВАЯКА

Ключавыя словы: заглавак-алюзія, бібліёнiм, антрапонiм, анамастычныя алюзія, мастацкі тэкст, біблейскі пратэкст.

У артыкуле разглядаецца анамастычныя алюзія біблейскага паходжання Самсон і асаблівасці яе функцыянавання ў паэтычных тэкстах беларускай літаратуры ў якасці загалюўкаў. Выяўляецца роля загалюўка-алюзіі Самсон у рэалізацыі мастацка-эстэтычнай ідэі рэміфалагізаванага біблейскага сюжэта на прыкладзе твораў У. Караткевіча, А. Гаруна і К. Сваяка.